

HOCK ZSUZSA

Olvasásünnep – kampányok nélkül

Franciaországban éppen húsz esztendeje indította el a kulturális miniszter azt a sorozatot, amelynek kapcsán minden év első októberi hétfőjéje az olvasásé. Kezdetben e három napra csak a régiók készültek a kapott állami támogatást felhasználva, de saját ötleteket, helyi lehetőségeket kihasználva. Ma már a frankofon világ mozdul meg október 10-én, az eseményeket a mozgalom központi irodájának számtalan csoportja szervezi. A *Lire en fête*, „Ünnepelve olvasni” – az olvasás ünnepe ez évben – Franciaország mellett 150 országban – mintegy 4000 rendezvényt jelent. A rendezvényeket a kulturális tárca mellett támogatják a közoktatási, felsőoktatási intézmények országos szervezetei, a külügyi, az egészségügyi és szociális tárca.

A *Lire en fête* mindig egy-egy téma köré csoportosul. Az idei esztendőben Christine Albanel miniszter asszony „a fiatalság jegyében” témát választotta. A fiatalság irodalma: az ifjúság irodalma – az irodalom ifjúsága. És ismét a betűé, a könyveké és az olvasásé lett a főszerep a legváltozatosabb helyszíneken. Ott, ahol nem is gondolnánk, hogy ilyen módon helye van. Helyszínt adnak a kávézók, mozik, színházak, a kórházak. Természetesen az iskolák, a nyugdíjas otthonok, a könyvtárak, a könyvesboltok. Az olvasás e három napra kilép az intimitás tereiből: megválnak kényelmes karosszéküinktől, szobánktól és közösségi terek adnak majd neki helyet.

Húsz éve Franciaországban közösségi üggyé lett az olvasás, és éppoly fontos e téma az iskolában dolgozó pedagógusoknak, mint a könyves szakmának. Mert Franciaországban nem kérdéses, hogy a könyves szakma ügye (is) az olvasás. A kiadók éppúgy részt kívánnak venni ebben, mint a könyvtárak és az iskolák. A Nemzeti Szövetségük e téma köré szervezi novemberi könyvszalonját, és már most a piacon vannak a legfrissebb, a témához kapcsolódó könyvek, amelyekről az internetes portálon is tájékozódhatnak az olvasók.

A három nap tetőfokát évek óta a „az írott szöveg éjszakája” jelenti. Nincs központi ajánlott tevékenység, az egyes városok ezen az éjszakán maguk döntenek el, mi módon ünneplik a betűt, a könyvet, az „olvasás gyönyörűségét”. Ettől aztán jobbnál jobb ötletek, a legváratlanabb tereken valósulnak meg. Felolvasások, színházi, zenei események főszereplőjeként, vagy éppen irodalmi bál keretében: „bal á la Pages....” – bál „az oldalak” szerint, ahogy hirdeti a párizsi rendezvénygazda.

Természetesen kiállítások is kísérik az olvasás ünnepét. A Nemzeti könyvtár „Babar, Harry Potter és társaik” francia és nemzetközi gyermekkönyvekből mutat be válogatást. Ugyanitt „Egész Európa 27 képeskönyvön keresztül” címmel is válogatást láthatnak az érdeklődők az európai gyermekirodalom legkisebbeknek szóló alkotásaiból.

Hol kereshetjük e jól működő kezdeményezés gyökereit?

Először természetesen az oktatási rendszerben, s ezen belül is az iskolai könyvtárak hálózatában. A francia szakirodalomban kutatva az a megdöbbentő élmény éri az érdeklődőt, hogy a köz- és tudományos gondolkodás szereplői számára teljesen egyértelmű, hogy van könyvtár az iskolában. 1977-től valamennyi collége és lyceé, azaz 12 éves kor fölött, valamennyi oktatási intézményben kötelezően létezik a könyvtár és a könyvtárostánár. Elnevezésük Centres de Documentation et d'Information (CDI). A „centre” vagyis központ kifejezés a service szót helyettesíti, érzékeltetve, hogy a dokumentumok a pedagógiai munka középpontjában kell legyenek, s nem annak szolgálatában. Ennek vezetője a „professeur documentaliste” (könyvtárostánár), aki 1989 óta kötelezően speciális, középiskolai (7. évfolyamtól!) könyvtárostánári diplomával kell bírjon (CAPES).

Az iskolai könyvtárak működési feltételei következnek a feladataiból és a könyvtárostánárok napi gyakorlatából. Sem tárgyi feltételei, sem berendezése, sem költségvetése nincs államilag szabályozva, hiszen ezek a kérdések az iskolai könyvtár szervezeti és működési szabályzatától és az adott oktatási intézménytől függenek, mégis jól menedzseltek. Mindez természetes, immár több mint 30 éve kialakult rendszer.

Az olvasás szeretete és az iskolai könyvtár

A francia oktatási rendszerben az iskolai könyvtárak szerepe a XX. első felében erősödik meg. Egybeesik ez az olvasás tanításával kapcsolatos első irányelvek megfogalmazásával. 1923-ban fogalmazza meg az oktatási miniszter: 11 éves korig olvasástanítást legyen, de 11 éves kortól az olvasás legyen már napi feladat, egyszerű olvasmányokon keresztül. Kapcsolódjon hozzá szöveges magyarázat, amely nemcsak a szöveg értelmére, de a szöveg szépségére is terjedjen ki. „Az irodalom szépsége a stílus, s a gyermekeknek ezt csakis a francia irodalom klasszikusain keresztül lehet megtanítani.” Klasszikus alatt a szerző természetesen a klasszikus francia irodalmat érti. Az 1923-as irányelveket még 1938, 1972, 1985-ben követik hasonló tartalmú dekrétumok, amelyek csupán néhány szemponttal bővítik az elsőt.

A legfontosabb elvek ma is ugyanazok: jól tudni a nyelvet (amelyet ma már a francia oktatási rendszerben is a szótagoló olvasással oktatnak – 2006 márciusi miniszteri dekrétum.) Jól tudni a nyelvet, nyelveket. Írás – beszéd – kép hármasa jellemzi az oktatás alapjait. *Az olvasni tanulók* (oktatás kezdő szakasza) számára a *beavatás az irodalomba* még mindig csak ajánlott és nem követelményként fogalmazódik meg.

A francia parlamentben a jogalkotók a nyolcvanas években két küldetést fogalmaztak meg az iskolák számára: megtanulni olvasni és bevezetni, beavatni a gyermekeket az irodalomba. Migeon kutatásai hatására 1990-ben Lionel Jospin, oktatási miniszter egy harmadik küldetéssel egészítette ki az előzőeket: „*rávezetni a gyermekeket az olvasás szeretetére*”. Ez időtől fogva jelenik meg az iskolákban a klasszikus irodalom mellett a gyermekirodalom. 1990-2000 között az óvodák és általános iskolák kiemelt támogatást kaptak ahhoz, hogy a gyerekirodalom alapműveiből egy jó bázist hozzanak létre, és hogy a *pedagógusok számára* elkészülhessen az *ajánlott könyvek jegyzéke* az új programokhoz. A program alapja ugyanis a következő: *ahhoz, hogy a gyermekeknek átadjuk az olvasás szeretetét, a felnőtteknek, oktatóknak és szülőknek azok felé a könyvek felé kell fordulniuk, amelyeket a gyermekeknek szántak: a gyermekirodalom felé.*

Franciaországban az olvasás megszerettetése kiterjed az iskolai könyvtárakra, iskolán kívüli szabadidős tevékenységekre, a könyvtárakra és a könyvesboltokra egyaránt. Az említettek közös feladatnak érzik a könyvek, az olvasás megszerettetését szinte már a születés előtti pillanattól. Konkrét programok, amelyeknek célja az értő olvasás fölfedezése, már másfél éves kortól léteznek. Fontos, hogy a pedagógusok, könyvtárosok számára *ezzel kapcsolatban szakirodalom* jelenik meg rendszeresen, amely a francia egyetemek kutató csoportjainak tapasztalatait összegzik.

2000-ben Jack Lang, oktatási miniszter kezdeményezésére napvilágot látott egy *öt-éves stratégia* a művészeti és kulturális oktatásért. A *stratégiához irányelveket* fogalmaztak meg a folyamattal kapcsolatosan. Ennek kidolgozásában részt vettek olvasáskutatók, könyvtáros-tanárok, egyetemi oktatók egyaránt.

2002-ben újabb irányelv látott napvilágot, amely két szálon folytatja a megkezdett folyamatot. „*Irodalom, költészet és gyerekkönyvek*” valamint a „*színház és színjátszás művészete*” témákat a minisztérium vezetésével egy-egy bizottság koordinálja. A témával foglalkozó francia szakemberek is megkérdőjelezik a megosztottság szükségességét. Hasonló gondolatokat fogalmaznak meg, mint a magyar olvasáskutatók, hogy tudniillik miért nem kell külön beszélni gyermeki irodalomról, miért nem része a művészetek egészének.

A jelenlegi francia nemzeti oktatási program kisiskolás (négy éves!) kortól, oktatási ciklusonként tartalmaz a klasszikusok mellett egy *a teljességre törekvő gyermeki irodalmi ajánlást a pedagógusoknak, könyvtárostanároknak*.

Az olvasás öröme és a gyermeki irodalom

Olvasásélményünk túlságosan gyakran kényszerszerűen határozott, és a gyakorlatok csak haszonelvűek. Fontos, hogy a gyermekek fölismerjék a szöveg komplexitását, s erre az ifjúsági irodalom a legalkalmasabb, az, amelyik leginkább a gyermekeknek szól, ez az, amellyel az önálló olvasás a leginkább fejleszthető.

Sok kiadó, nevelő, szülő és tanár sem ismeri a gyermeki irodalmat, és úgy gondolják, ezt érdektelen olvasásra javasolni. A gyermeki irodalmat érdemes a könyvtárostanárnak, a kiadónak, szülőnek és pedagógusnak figyelmébe ajánlani.

Az olvasás

Az olvasás megszerettetése az a folyamat, amelynek során a gyermek felfedezi saját motivációját az olvasáshoz, ez vagy tudatossá válik, vagy sokáig tudattalan marad. Ami a legfontosabb: a döntő találkozás egy könyvvel, egy jellem, egy téma, egy személy, egy stílus, – addig amíg magával ragadja egészen az írás élményéig. Mert az olvasás nem más, mint az alkotás érzékelése az olvasó által a teljes birtokbavételig. Ez teszi lehetővé, hogy az olvasó valamennyi olvasott mű szerzőjévé váljon, úgy hogy új értelmet ad neki, s ezzel az új értelemmel birtokba veszi. Az olvasás során rájövünk: a könyvek a képzelet lehetőségeinek jelentős forrásai. Az olvasás folyamatában az olvasónak éppoly fontos szerepe van, mint a szövegnek. *Az olvasás egy képzeletbeli párbeszéd. Párbeszéd az olvasó és a szöveg között, ahol a szöveg beszél az olvasónak az olvasóról, annak múltjáról.* (Ricoeur)

Az olvasást elég pontosítani egy pedagógus közvetítésével ahhoz, hogy az olvasás ízét, szeretetét adjuk a fiataloknak. Ahhoz, hogy valaki az olvasást örömként élje meg, annak technikáját elsajátítsa, nem alkalmazhatók racionális módszerek. Egy regényt, novellát, verset nem azért kezdünk olvasni, mert pontos választ keresünk pontos kérdésre. Ha megéltük az olvasást, mint „párbeszédet”, az olvasás – szórakozás lesz, s a könyvből csak akkor sikerül „kijutni”, ha a végére értünk. Bettelheim szavaival: „az olvasás egy másik világ fölfedezése, mint ami a valóságban létezik”.

A francia olvasási programvezető alakja Bachelard szerint: „Előbb álmodunk, mielőtt szemlélődnénk. Vagyis alábecsüljük a megértés szükségességét. Olvasás közben nem teszünk semmit a szív, az érzelmek, vagyis az álmok ellenében. Christian Poslaniec, az olvasás és a gyermekirodalom fontosságának egyik legnagyobb hirdetője a francia kutatók között a következőképpen fogalmaz:

„Teljesen hibás nézet, hogy olvasni annyit tesz, mint a művet, szövegként kezelni és megfejtetni értelmét, hogy elég megtanulni a kódot, megértve általuk minden jelentést, értelmezést. Épp ellenkezőleg, megérteni a szöveget ez nemcsak abból áll, hogy elolvassuk. Vagyis *az olvasni tudás még nem jelenti az olvasás ízeletét, az olvasás ízét*. Azok között, akik nem olvasnak, sokan vannak, akiknek nehézségük van az írott szöveg olvasásával. Ám azt mondani, hogy az olvasás egy olyan cselekedet, ami nehéz azoknak, akik nem olvasnak – nagyon szegényes magyarázat.

A diákok zöme megtanulja körülbelül, hogyan kell olvasni, dekódolja a betűket, megérti az olvasás technikáját anélkül, hogy belevetné magát az olvasásba. Ám igazi olvasóvá csak akkor válik, amikor már nem figyel arra a technikára, amit használ hozzá, ami egyébként lehetővé teszi az olvasónak, hogy mást is fölfedezzen – ez jelenti az olvasás élményét, értelmét. Az, aki eljut ehhez az automatizmushoz, az olvas.

Poslaniec a következőket tanácsolja azoknak, akik az olvasás öröme akarják megtanítani diákjaikat:

- Széles, sokszínű, választékos könyvsort készítsünk, mert senki sem tudja megmondani, hogy melyik könyv lesz melyik diák számára a meghatározó, a döntő.
- Csak olyan könyvet ajánljunk, ami elképzelhető. (! Lehet ez szakkönyv is, mert pont úgy lehet álmodozni reálisról, mint a misztikusról, az elképzeltről!)
- Ne cenzúrázzuk a gyermekek olvasmányait, és ne mutassuk, hogy ezt vagy azt a könyvet, sorozatot helytelenítjük (a pillanat, amikor egy könyv magával ragadja őket és felfedezik, hogy az olvasás öröm – mindent megér! Lesz idő a folytatásra, más könyvek fölfedezésére, nehezebb és összetettebb könyvek megértésének segítésére...)
- Ne kényszerítsük a gyereket semmilyen kanonikus jelentésre egy szöveggel kapcsolatban. (A gyakorlat keretében, amelynek célja az olvasás ízének megtalálása, fontos, hogy a szövegnek a gyerek adjon értelmet. Ez nem akadályozza meg, egy másik tevékenység más véget hoz majd. Egy szövegen sok szempontból lehet dolgozni.)
- Ne szabjuk meg az olvasás ritmusát, mert ez a legfontosabb a folyamatos olvasásnál. Különösen ne szabjuk meg azoknak, akik nem szeretnek olvasni. Az olvasás csak autonóm lehet, máskülönben ellenérzést vált ki.
- Ne kényszerítsük olvasni, még akkor sem, ha nagyon jól tudjuk, az olvasás milyen lényeges eleme a szocializációnak. Ha kényszerítjük, nincs motiváció, csak kényszer.

- Ne kényszerítsük számot adni az olvasmányairól csak azért, hogy tudjuk, elolvasta vagy megértette. Az olvasónaplóval csak a fentieket mérhetjük, s ez nagyon átlát-szó...

Olvasás, felfedezés

Az az *egyszemélyes felfedezés*, ami a szöveg és az olvasó között történik, és ami egyedi jelentést ad a szövegnek – minden olvasónál mást jelent. Jelentést adni az olvasott szövegnek azt jelenti, hogy újratöltjük a szavakat a saját emlékeinkkel, vagy napi gyakorlatunkkal. Az olvasás intim cselekvés, amit legtöbbször titokban végzünk a szobánkban, az ágyban, saját ritmusunkban, kilépve a magánéletből. Erről a folyamatról nagyon nehéz beszélni.

A fentiekben idézett elméleti munkák hatására jutottak el a kulturális tárca képviselői a *Lire en fête* előzményeit képező, főként oktatási intézményekben megvalósuló játékok támogatásának gondolatáig.

Lehetőségek, megvalósult projektek Franciaországban

Az olvasással kapcsolatos tevékenységek Franciaországban a kezdetektől a *Lire en fête* megvalósításáig nem voltak mozgalmak, kampányfüggők. Hamar megszületett az a felismerés, hogy az olvasás megszerettetésére a legjobbak a könyveken alapuló játékok. A közös tevékenységek nem egyszerre tesznek mindenkit olvasóvá. Először kiscsoportban, aztán szélesebb körben is lehet játszani. Össze lehet kapcsolni több tevékenységet, amelyeknek van közös pontja, vagy információs, játékos tevékenységgel, figyelemmel kísérni, hogy a javasolt könyvekhez hogyan kerül közelebb a gyermek a foglalkozások segítségével. Mert a könyvekkel sok mindent játszhatunk.

Ezeknek a szervezett olvasáson alapuló tevékenységeknek a játékos megközelítés az alapja. Ne feledjük, a gyerekek, nem azért kezdenek olvasni, mert abban reménykednek, hogy felfedeznek egy részletet a világból, hanem mert ez a tevékenység az öröm forrása. Olvasnak, mert olvasni szükséges, de az örömszerzés forrása egy konkrét tevékenység kell legyen. És természetesen e mellett reménykedhetünk, hogy ezen keresztül eljutnak az olvasás örömének fölfedezéséig.

A játékok egy része közösségi felelősséget javasol a gyerekeknek. Amit kérnek tőlük, ez nem olvasni az olvasásért, de olvasni pl. azért, hogy a könyvesboltok tudják világosan, mit olvasnak szívesen az X évtől az Y évesig a gyermekek. Vagy azért, mert a tanítónők megkérik, hogy jöjjenek a nagyok felolvasni a kicsiknek. Itt a gyerekek felelőssége nagy, ez motiválja őket az olvasásra. Itt is reménykedhetünk, hogy eljutnak az olvasás öröméig. Ugyanezt a felolvasást lehet javasolni azoknál a diákoknál is, akik azért nem olvasnak, mert nehézségük van az írott szöveg olvasásával. Ezeknél a diákoknál segítséget jelenthet könyvtárostanárr, vagy egy másik fiatal, vagy egy szabadidő-szervező felolvasása.

Az olvasás valahol a születésnél kezdődik, s az oktatási intézmények munkatársait bevonva alakulhatott ki az a társadalmi szintű megmozdulás, amelyet a *Lire en fête* jelent, immár húsz esztendeje a frankofon világban.